Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal Of Social Sciences Institute

Hakemli Dergi, Yıl 2016 Sayı:33
Peer-Reviewed Journal, Year:2016 Issue: 33

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Sahibi/Owner
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

Editörler/Editors
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Yrd. Doç. Dr. Abdulaziz KARDAŞ
Yrd. Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ

Tercüme ve Dil Editörleri/Translation and Language Editors
Prof. Dr. M. Şirin ÇIKAR(Arapça)
Yrd. Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ (İngilizce)
Yrd. Doç. Dr. Süleyman ERATALAY (Almanca)
Yrd. Doç. Dr. Mustafa SOLMAZ (Fransızca)

Yayın Kurulu/Editorial Board
Prof. Dr. Abed Elrahim Azzam Mohammad MARASHDEH, Jadara Üniversitesi, Ürdün
Prof. Dr. Ali J. Al-ALLAQ, el-Ain Üniversitesi, Birleşik Arap Emirlikleri
Prof. Dr. Alfina SİBGATULLİNA- Russian Academy of Sciences- Rusya
Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ-Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram KODAMAN-Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Faruq MAWASİ, Al Qasimi Academy, Filistin.
Prof. Dr. Ivan BALTA-University of Osije- Hırvatistan
Prof. Dr. Hasan ÇİÇEK-Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Medhat Saad Mohamed ELGAYAAR, Zagazig Üniversitesi, Mısır
Prof. Dr. M. Şirin ÇIKAR-Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI-Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Munjid Mustafa BAHJAT, International Islamic University, Malaysia.
Prof. Dr. Necmettin ALKAN-Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ-Balkan Tarihi Araştırmaları Merkezi-Kosova
Prof. Dr. Öztürk EMİROĞLU-Varşova Yunus Emre Enstitüsü-Polonya
Prof. Dr. Recai KARAHAN, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Salim CÖHCE İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Samı Alı JABBAR, Basra Üniversitesi-Irak
Prof. Dr. Serbo RASTODER-University of Montenegro-Karadağ
Prof. Dr. Süleyman Turduyeviç KAYIPOV-Sincan Pedagoji Üniversitesi-Çin
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR-Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Tamer BALCI - The University of Texas-ABD
Doç. Dr. Vitaliy POZNAHİREV, Russian Academy of Sciences- Rusya
Yrd. Doç. Dr. Abdulaziz KARDAŞ Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul ÇAVDAR, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Salih Ahmad ABDULVEHHAB-Ezher Üniversitesi-Mısır

İBN MEMMÂTÎ'NİN*EL-FÂŞÛŞ FÎ AHKÂMİKARAKUŞ* ADLI ESERİVE KARAKUŞÎ HÜKÜMLER

Öğrt. Grv. İbrahim GÜNGÖR
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
e-mail:gungoribrahim 82@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Abdulhadi TİMURTAŞ
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi,
e-mail: atimurtas@yyu.edu.tr.

Özet

Edebiyatta ironi sadece güldürmeyi amaçlamaz. Aynı zamanda eleştiri ve reforma davet etme gibi önemli toplumsal vazifeleri de amaçlar. Bundan dolayı hiçbir asırda edebiyat mizahtan tamamen yoksun olmamıştır. İroni Arap edebiyatında, özellikle İslam'la beraber Arapların yerleşik hayata geçmeleri ile yer almaya başlamıştır. Bu çalışmamızda İstihza sanatını en iyi şekilde kullananlardan biri olan İbn Memmâtî'nin Arap dünyasında şöhret bulmuş olan *el-Fâşûş fiahkâmi Karakuş* adlı eserini ele alacağız. Çalışmamızda hikâyelerin yazarı, kahramanı, dili, amacı, geçtiği eserler ve anlatılan olayların gerçekten yaşanıp yaşanmadığı konularına değineceğiz.

Anahtar Kelimeler: İbn Memmâtî, Karakuş, Eyyubî, Hikâye, İroni.

IBN MEMMÂTÎ's *aL-FÂSHÛSH FÎ AHKÂMİ QARAQUSH* NAMED WORK

Abstract

The irony literature is not only aimed at a literary laugh. Ratheroftenundertakensomeimportantsocialtask as invitingcriticismand reform. Therefore, anycentury is not totallydevoid of literaryhumor. InIslam, Arabicliterature, especiallywiththesettling of Arabsbegantotakeplace in literature. Inthisstudy, wewillstadythat is one of thebestuses of irony art

IbnMemmâtî's *el-Fâshûsh fî Âhkâmi Qaraqush* namedwork'sthat is veryfamous in theArab World. İn ourstudy, theauthor of thestory, heroes, language, purpose, andtheoccurrence of theeventsdescribedworkswilladdresstheissues of whetherthereally is beingexperienced.

Keywords: IbnMammâtî, Qaraqush, Ayyuby, stories, irony.

Giriş

İbn Memmâtî[1]olarak meşhur olan Ebu'l-Mekârim Es'ad b. el-Hatîrel-Muhezzeb, aslen Mısır'da Kıptîlerin en yoğun yaşadığı şehirlerden olan Asyût kentinde Hıristiyan kökenli bir ailedendir. Dedelerinden Ebû Melîh Memmâtî, halife el-Mustansır-Billah devrinde Mısır'da meydana gelen büyükkıtlıkta çocuklara bol yiyecek dağıttığı için, onu her gördüklerinde "anacığım" anlamına gelen "Memmâtî" diye hitap etmeleri sebebiyle bu lakapla meşhur olmuştur.[2]

Fatımîlerin son ve Eyyûbîlerin ilk dönemlerinde Divânu'l-Ceyş kâtipliğini yapan babasıEbûSa'îdMuhezzeb el-Hatîr (ö. 1181) Eyyûbilerin Mısırda idareyi ele geçirdikleri ilk dönemde kendisine bağlı Hıristiyan cemaatle beraber Müslüman olmuştur.[3]

---

[1] Yazılışve okunuşunun bu şekilde olduğu kaynaklarda özellikle vurgulanmaktadır. Bkz: BedruddînMahmûd b. Ahmed el-'Aynî,'*İkdu'l-cumân fî târîhiehli'z-zamân*, (thk.,Mahmûd Rızık Mahmûd), Dâru'l-Kutubve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, Kahire, 2007, III, 234; Ebu'l-'Abbâs ŞemsuddînAhmed b. Muhammed b. Halîl b. Ebî Bekir, b. Hallikân,*Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâuebnâi'z-zaman*, (thk., İhsân Abbâs), Dâru Sâdır, Beyrut, 1978, I, 213.

[2] Bedruddîn el-'Aynî,'*İkdu'l-cumân*, III, 233-234; İbnHallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân,* I, 213;Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ' irşâdu'l-edîb ilâ ma'rifeti'l-edîb,* (thk.,İhsân'Abbâs), Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1993, II, 635; M. Ali Kapar, "Es'ad b. Memmâtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, XI, 349.

[3] Ebû'l-Fidâ' İsmâ'îl b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye,* (thk.,RiyâdAbdulhamîdMurâd-Muhammed Hassân 'Ubeyd), DâruİbnKesîr, Beyrut, 2. baskı, 2010, XV, 29; CemâluddînEbû'l-Hasan Ali b. Yusuf eş-Şeybânî el-Kıftî*, İnbâhu'r-ruvât'alâenbâhi'n-nuhât*, (thk., Muhammed Ebû'l-FadlİbrahîmI), Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Beyrut, 1986, I, 267; es-SâhibKemâluddîn Ömer b. Ahmed b. EbîCerâde b. el-'Adîm, *Buğyetu't-taleb fî târîhiHaleb*, (thk., SuheylZekkâr), Dâru'l-Fikir, Beyrut, ts., III, 1561; İbnHallikân,*Vefeyâtu'l-a'yân,* I, 211; Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyerua'lâmi'n-nubelâ'*, (thk., Beşşâr 'AvvâdMarûf / Muhyî Hilâl er-Ruhâ), Muessesetu'r-Risâle, ts., XI, 486; Yâkûtel-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ',* II, 635-637-638; Hayruddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâmkâmûs-u terâcim*, Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, Beyrut, 15. baskı, 2012, I, 302.

el-Hatîr'in ölümünden sonra yerine oğlu Es'adDivânu'l-Ceyş'in başına geçer ve 586/1190 yılında nâzıru'd-devâvîn görevine getirilir.el-Meliku'l-'Âdil'in tahta gelmesiyle vezir tayin ettiğive İbnMemmâtî ile aralarında öteden beri garez bulunan, bunun için intikam alma fırsatını kollayan Safiyyuddîn Abdullah b. Şukr'un (ö. 1200) ona birtakım entrikalar kuruptürlü işkenceler yapması üzerine hayatından endişe duyarve gizli bir şekilde Halep'e kaçarak el-Meliku'z-Zâhir'esığınır. Bundan iki yıl sonra yani 606/1209 yılının Cemazî'l-Evvel ayının sonunda Pazar günü 62 yaşında iken hayata veda eder.[4]

İbnMemmâtî farklı alanlarda birçok eser yazmıştır. İsimlerine ulaştığımız en ünlü eserlerinden bazıları şunlardır.

-Sîretu's-SultânSalâhuddîn.
-Kavânînu'd-devâvîn.
-el-Fâşûş fî ahkâmiKarakuş.
-NazmuKelîle ve Dımne.
-Telkînu'l-kayyîn.
-Huccetu'l-Hak 'ale'l-halk.
-eş-Şey'ubi'ş-şey'iyuzker/Selâsilu'z-zeheb.
-İlmu'n-nesr.
-Tercumânu'l-cummân.
-et-Tayyib minşi'riEbî't-Tayyib.
-Meysûru'n-nakd.
-Ed'iyetu's-sudûr.
-Zemmu'l-buhl.
-Karkaratu'd-duccâc fî elfâziİbni'l-Haccâc.

---

[4] Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ',* II, 639-640; Cemaluddîn el-Kıftî, *İnbâ'u'r-ruvât*, I, 266; İbnu'l-'Adîm, *Buğyetu't-taleb,* III, 1561-1564; İbnHallikân,*Vefeyâtu'l-a'yân,* I, 212; CelâluddînAbdurrahmân es-Suyûtî, *Husnu'l-muhâdere fî târîh-i Mısır ve'l-Kahire*, (thk., Muhammed Ebu'l-FadlİbrahîmI), 1. baskı, 1967, I, 565; İbnKesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye,* XV, 29; Takiyuddîn el-Makrîzî, *el-Mukaffa'l-kebîr,*(thk., Muhammed el-Ya'lâvî), Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1. baskı, 1991, II, 85; Bedruddîn el-'Aynî,'*İkdu'l-cumân ,* III, 233-234; ez-Zehebî, *Siyerua'lâmi'n-nubelâ'*, XI, 485; ŞihâbuddînEbu'l-Felâh 'Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed b. el-'İmâd el-'Akerî el-Hanbelî ed-Dimaşkî, *Şezerâtu'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, (thk., Mahmûd el-Arnâût), DâruİbnKesîr, Beyrut, ts., V, 39; Kapar, "Es'ad b. Memmâtî", XI, 349; Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş fî ahkâmi Karakuş liİbnMemmâtî*, MuntedeyâtuMecelleti'l-İbtisâme, www.İbtesama.com/vb, s. 64-66.

Bunların dışında da kitap, şiir ve risale gibi birçok eseri vardır.[5]

I.*el-Fâşûş fîÂhkâmiKarakuş* Adlı Eseri

Abdullatif Hamza,İbnMemmâtî'nin söz konusu eserine "*el-Fâşûş fî hukmiKarakuş*" adını verdiğini,hem konuyla ilgili yazdığı esere"*el-Fâşûş fî hukmiKarakuşliİbniMemmâtî*" ismini vererek hem de eserin muhtelif yerlerinde açıkça ifade ederek belirtmiştir.[6] Fakat diğer kaynaklarda eserinasıl ismi"*el-Fâşûş fî ahkâmiKarakuş"*olarak geçmektedir. [7] "el-Fâşûş" basiretsiz, ahmak, iyiyi kötüden, haklıyı haksızdan ayıramayan aptal anlamlarına gelir.[8]

Eserin kahramanı iseBahâuddînKarakuşEbûSa'îd b. Abdullah el-Esedî(ö. 1200.)'dir. Türk asıllı olan Karakuş Orta Asya'dan gelip SalâhuddînEyyûbî'nin amcasıEseduddînŞirkuh'un hizmetine girer. Şirkuh vefat ettikten sonra Salâhuddîn'in hizmetine giren Karakuş, askerî alandaki faaliyetlerini ve eğitimini sürdürür, geliştirir ve nihayetinde İslam ordusunun en önde gelen komutanlarından veEyyûbî devletinin en büyük ve temel dayanaklarından biri haline gelir. Ayrıca birçok kaynak Karakuş'un kısır olduğunu kaydetmektedir.[9]

Karakuş bir İslam mücahidi olarak başta Haçlı saldırıları olmak üzere yürüttüğü başarılı askerî faaliyetlerle beraber"Cebel Kalesi" gibi günümüze kadar ihtişamını hayranlıkla koruyan, onun savunma

---

[5]Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ',* II, 640-641; el-Makrîzî, *el-Mukaffa'l-kebîr,* II, 84-85; İbnu'l-'Adîm, *Buğyetu't-taleb,* III, 1561; İbnHallikân,*Vefeyâtu'l-a'yân,* I, 210; es-Suyûtî, *Husnu'l-muhâdara*I,565; ez-Zehebî, *Siyerua'lâmi'n-nubelâ'*, XI, 485; İbnu'l'İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb,* V, 38; Kapar, "Es'ad b. Memmâtî", XI, 349.

[6]Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* s.3-7.

[7] Ali et-Tantâvî, *Ricâlunmine't-târîh,* Dâru'l-Beşîrli's-Sekâfe, Cidde, 1. baskı, 1998, I, 91; İbnHallikân,*Vefeyâtu'l-a'yân,* IV, 92; İbnKesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye,* XIV, 472; ez-Ziriklî, *el-A'alâm*, I, 302; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ',* II, 641; AhmedHalîl eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*,ed-Dâru'z-Zehebiyye, Mısır, ts., s.10.

[8] eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 10; Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* s.7;İbrahîmMustâfâ- Ahmed Hasan ez-Zeyyât- Hamid Abdulkâdir-Muhammed Alî en-Neccâr, *el-Mu'cemu'l-vesît*, Mektebetu'ş-Şurûked-Duveliyye, Mısır, 4. Baskı, 2004,s. 689.

[9] eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 9-10-51; Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş, s.* 30-32; İbnHallikân,*Vefeyâtu'l-a'yân,* 4, 91;Bedruddîn el-'Aynî,'*İkdu'l-cumân ,* III, 151;İbnKesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye,* XIV, 472; Ali et-Tantâvî, *Ricâlunmine't-târîh,* I, 89.

sistemindeki dehasını ve ileri görüşlülüğünü açıkça ortaya koyan birçok kale, kemer, sur, köprü vb. mimari faaliyetlere de imza atmıştır.[10] 'Akkâ valiliği döneminde Haçlıların saldırısı sonucu 'Akkâ kaybedilir ve birçok Müslüman gibi Karakuş da esir düşer. Bunun üzerine Salâhuddîn on bin dinâr/bazı rivayetlerde altmış bin dinâr fidye vererek onu kurtarır.[11]

el-Meliku'I-Mansûr dönemindeatabeyliğe getirilenKarakuşileride değineceğimiz nedenlerden dolayı bu görevdeçok kısa bir süre kalabildi ve 1 Recep 597/1200 yılında Kâhire'de vefat etti.[12]

a- Esere Dair Çalışmalar

İbnMemmâtî'nin ağzından Karakuş'a isnat edilen birçok hikâye vardır. Hepsinin onun tarafından zikredilip edilmediği bilinmemektedir. Çünkü eserin aslı hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. Kimi araştırmacılara göre eserin aslı kayıptır ve "*Karakuş hükümleri*" diye zikredilenhikâyelerin bir kısmı İbnMemmâtî'ye ait olsa da önemli bir kısmı daha önce başka şahıslara isnat edilen hikâyeler olup, onu yakından tanımayan, sadece İbnMemmâtî'ninsiyasi entrikalardan dolayı kaleme aldığı söz konusu eserinden esinlenenhalk tarafındanölümünden sonra ona isnat edilmiştir.[13]Fakat Casanova Paul (1861-1926) gibi bazı araştırmacılar eserin aslına ulaştıklarını iddia ederler.[14]

Araştırmalar sonucu vardığımız kanaate göre eserin asli nüshasıhâla kayıptır.Çünkü Dünyanın farklı kütüphanelerinde değişik nüshaları bulunan bu esere tüm nüshaların hülasası mahiyetinde

---

[10]ŞevkîDayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî 'asru'd-duvelve'l-imârât,*Dâru'l-Maârif, Kahire, VII, 480.

[11]İbnHallikân,*Vefeyâtu'l-a'yân,* 4, 92; İbnKesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye,* XIV, 472; Bedruddîn el-'Aynî,'*İkdu'l-cumân ,* III, 151; Bahattîn Kök, "Karakuş, Bahauddîn", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, XXIV, 441; İbnKesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye,* XIV, 472; İbnu'l'İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb,* VI, 540; ŞihâbuddînAhmed b. Abdulvahhâb en-Nuveyrî, *Nihâyetu'l-ereb fî funûni'l-edeb*, (thk.,Necîb Mustafa Fevvâz-Hikmet KeşlîFevvâz), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., XIX, 17;Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* 38-42/69-70; eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 38-42.

[12] İbnHallikân,*Vefeyâtu'l-a'yân,* IV, 92;Bedruddîn el-'Aynî,'*İkdu'l-cumân ,* III, 15; et-Tantâvî, *Ricâlunmine't-târîh*, I, 90; Bahattin Kök, "*Karakuş, Bahauddîn"*, XXIV, 441.

[13]eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 50.

[14]eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 13.

olacak bir şekil vermek istediğini ifade eden Abdullatîf Hamza "*el-Fâşûş fî HukmiKarakuş*" adlı eserinde sadece "yirmi üç" hikâye zikretmiştir. Evet bir kısmını da müstehcen bulduğundan aktarmadığını ifade ediyor.[15]Fakat yine de Karakuş gibi bir komutanı hem sultan hem de halk nezdinde küçük düşürmek için söz konusu hikâyeleri yazan İbnMemmâtî gibi hayal dünyası geniş olan bir edibe nispeten bu çok az bir sayıdır.Nitekim konuyla ilgili eser yazanlardan biri olan AhmedHalîlde "*HukmuKarakuş*" adlı eserinde bu yönde kanaat bildirmektedir. Fakat O, Abdullatîf Hamza'nın söz konusu eserinde "yirmi üç" değil, sadece "on üç" hikâye zikrettiğini söylemektedir.[16]Bu hatanın sehven olduğu kanaatindeyiz.

İbnMemmâtî'ye isnat edilen hikâyeler arasında ona ait olmadığından birçok araştırmacı gibi bizim de emin olduğumuz hikâyeler vardır. Örneğin bir hikâyede Karakuş ile oğlu arasında geçen bir olaydan söz edilmektedir. Oysa Karakuş'un kısır olduğu, yukarıda da değindiğimiz gibi kaynaklarda açıkça belirtilmektedir.Karakuş'u çok yakından tanıyan İbnMemmâtî'nin onun kısır olduğunu bilmemesi imkânsızdır.

İbnMemmâtî'ninbu eserinden sonra ilk olarak es-Suyûtî (ö. 1505) de "*el-Fâşûş fî Ahkâmi ve HikâyâtiKarakuş"* adında konuyla ilgilibir eser kalemealmış ve bu eser asli nüshasını günümüze kadar koruyabilmiştir.Bazı kaynaklarda bu eserin, aslında İbnMemmâtî'nin söz konusu eseri olup yanlışlıkla Suyûtî'ye atfedildiği belirtilmektedir.[17]Kanaatimizce Paul buna dayanarakİbnMemmâtî'nin yazdığı eserin aslına ulaştığını iddia etmiştir. Yani Paul'un aslına ulaştığı eser İbnMemmâtî'nin değil Suyûtî'nin eseridir. Fakat genel olarak kaynaklarda bu eserin İbnMemmâtî'denyaklaşık üç asır sonra ve farklı bir amaçlabizzat Suyûtî tarafından kaleme alındığı açıkça belirtilmektedir.[18]Nitekim söz konusu eserin girişinde Suyûtî bizzat hem kendi ismini hem de eserin yazılış sebebini belirtir.[19]

Daha sonra bu iki eserle aynı konuyu ele alan kimilerine göre müellifi bilinmeyen/kimilerine göre ise Casanova Paul'aait olan ve araştırmalarımıza rağmen aslına ulaşamadığımız"*et-Tirâzu'l-mankûş fî hukmis-SultânKarakuş*" adında, diğerlerinden hikâyelerinin daha

[15]Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* 3.
[16]eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 13-55.
[17]ez-Ziriklî, *el-A'alâm,* I, 302.
[18]eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 12.
[19] CelaluddînAbdurrahmân es-Suyûtî, *el-Fâşûş fî ahkâmi ve hikâyâtiKarakuş,*el-Matbaatu'l-Husûsiyye, Mısır, 1311 h., s. 2.

aşağılayıcı ve müstehcenliğiyle ayrıldığı rivayet edilenbir eserin varlığını da kaynaklardan öğreniyoruz.[20]

Dolaysıyla Karakuş hikâyelerine ulaşabildiğimiz kaynaklar şunlardır:

1. AbdullatîfHamza: "*el-Fâşûş fî hukmiKarakuş*" .
2. es-Suyûtî: "*el-Fâşûş fî ahkâmi ve hikâyâtiKarakuş"* .
3. AhmedHalîl eş-Şâl: "*HukmuKarakuş*".

Fakat bu eserler ileride de değinileceği gibi hem hikâyelerin sayısı hem hikâyelerin konusu bakımından farklılık arz ederler.

b- Eserdeki Hikâyelerin Amacı

İstihza/ironi edebiyatı kişinin içinde gizli olarak bulunan bir acı ve kederin kanıtıdır. Edebiyatçı, gönlünde gizli olan sıkıntıyı aksi bir şeyle gidermek ve azıcık teselli sağlamak amacıyla istihzaya başvurur. Dolaysıyla edebiyatçının içindeki acıların nedenlerini ortadan kaldırmaya güç yetirememesi istihzaya başvurmasının arkasındaki asıl sebebin bu olduğunu söylemek mümkündür.

İstihza edebiyatı maskaralık gibi sadece güldürmeyi amaçlayan bir sanat değildir. Kimi zaman halkın siyasi ve sosyal acılarını yansıtan bir kara komedyadır. O, acı ve kederleri alaycı bir tarzda sunup yüzde tebessüm çizerken kalbi derinden derine hançerlemektedir. Yazarın dert edindiği bir davası, ulaştırmak istediği bir mesajı yoksa o zaman bir palyaço ve maskaradan hiçbir farkı kalmaz. O, kendisinden gasp edildiğini düşündüğü hakkını geri almak ve kazanmak için istihza ve alayın en etkili silah olduğunu görür.

Şüphesiz İbnMemmâtî bu silahı en etkili bir şekilde kullananlardan biridir. Çünkü Salâhuddîn'in divanında önemli makamlara sahip ve yetenekli bir kâtip olan İbnMemmâtî'den birçok yetkiliçekiniyor, onun tarafını tutuyor ve ona yağcılık yapıyordu. Fakat yağcılık ve ciddiyetsizlikten hoşlanmayan, özü sözü bir olup edebiyattan da anlamayan ve kalem yarasının mızrak yarasından daha zor olduğunu da bilmeyen bu Türk asıllı komutan, İbnMemmâtî'yi hiç umursamaz ve şerrinden korunmazdı. Salâhuddîn'in en çok güvendiği şahsiyetlerden olanKarakuş devlet idaresindeki mertebesi gittikçeyükselmekteydi. Hatta SalâhuddînMısır'da olmadığı kimi zamanlarda yerine Karakuş'u vekil tayin ederdi.[21]

Ayrıca tahtlarının yıkılmak üzere olduğunu fark eden Fâtımîlerin, köşkte asırlarca halifeler tarafından gizlenen ve güzellikleriyle insanın aklını başından alan sayısız mücevherler,

[20]eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 12.

[21]Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* s.45; eş-Şâl, *Hukmu Karakuş, s.* 45-50.

yakutlar, kitaplarve bunlara benzer çok pahalı şeylerden oluşan hazinelerezarar vermeye, fiyatı pahalı, taşıması ise kolay olanları çalmaya başladıklarında, Salâhuddîn tarafından köşkü korumakla görevlendirilen kişi yine Karakuş olmuştur.[22]583/1187 yılında 'Akkâ şehrini Haçlılardan geri alınca da onu buraya vali tayin etti.

İşte tüm bunlar, başta İbnMemmâtî olmak üzere bazı rakiplerinin kendisine kin duymasına sebep oldu.Çünkü İbnMemmâtî tüm bunlara sadece kendini layık gördüğü için Karakuş'a yönelik büyük bir kin besliyordu.Yazdığı hikâyelerle halkı güldürürken aslında Karakuş'uzalim, gaddar, ahmak, basiretsiz, vb. niteliklere sahip biri olarak göstererek onunhemSalâhuddînve ondan sonrakiEyyûbî sultanlarının gözündeki değerini hem de tüm Mısır halkının nezdindekiitibarını düşürmeyi, ona olan güveni zedelemeyi ve onu rencide etmeyiamaçlıyordu.[23]

Elbette bunların yanında Karakuş'un mizacında var olan ciddiyet ve sertliğin de bu hikâyelerin yazılmasında ve yayılmasında ciddi biretkisiolmuştur. Ayrıca bir komutan, bir vali ve bir sultan vekili olarak aldığı emirleri uygulamadaki kararlılığı vesertliği de eklenince ona bu tür isnatlarda bulunulmasına yardım etmiştir. Özellikle Salâhuddîn'in onu Mısır'da kale, sur, köprü, kemer vb. yapıları inşa etmekle görevlendirdiğinde bunları en kısa zamanda ve en mükemmel bir şekilde yerine getirmek için halka çok sert davrandığı rivayet edilir.[24]Çünkü o, son derece disiplinli ve sadık bir askerdi. Candan bağlı olduğu ve kendi tabiriyle ruhunu her an kendisine feda etmeye hazır olduğu efendisi Salâhuddîn'den aldığı emirleri tereddüt etmeden ve zorluğunu düşünmeden tam bir itaatle yerine getirmeye koyulduğu gibi, verdiği emirlerin de aynı şekilde hemen mazeretsiz bir şekilde yerine getirilmesini isterdi.[25] Fakat bunun hikâyelerde olduğu gibi halka zulüm edecek dereceye varması mümkün görülmemektedir. Çünkü böyle bir şey olsaydı

[22] et-Tantâvî, *Ricâlunmine't-târîh*, I, 89; eş-Şâl, *Hukmu Karakuş, s. 37;* Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* s. 33-36;
[23]İbnHallikân,*Vefeyâtu'l-a'yân,* 4, 92; İbnKesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye,* XIV, 472; Bedruddîn el-'Aynî,'*İkdu'l-cumân ,* III, 152; ez-Zehebî, *el-'İber fî haberi men ğaber*, (thk., Muhammed Sa'îd b. Zağlûl), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. baskı, 1985, III, 119; İbnu'l'İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb,* VI, 540; en-Nuveyrî, *Nihâyetu'l-ereb,* XIX, 17; et-Tantâvî, *Ricâlunmine't-târîh*, I, 90-91; Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* s. 4-6; eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 11-12;.

[24]eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 59.
[25]et-Tantâvî, *Ricâlunmine't-târîh*, I, 89.

Salâhuddîngibi ileri görüşlü bir devlet adamının onu azletmemesi veya bunu yapmasını engellememesi imkânsızdır.[26]

İbnMemmâtî söz konusu eserini yazmasının sebebini bizzat kendisi eserin girişinde şöyle anlatır: "BahauddînKarakuş'un kıt akıllı ve ahmak biri olduğu için ümmeti mahvettiğini, başına buyruk davranıp hiçbir âlime uymadığını, zalimi mazlumdan ayırt edemediğini, haklı olana değil şikâyet önceliği bulunana hak verdiğini ve bulunduğu yüksek makamından dolayı da kimsenin tüm bunlara karşı çıkamadığını görünce, Salâhuddîn'in Müslümanları bu adamdan kurtarması ümidiyle ona sunmak üzere bu kitabı yazdım."[27]

Ancak İbnMemmâtîbu yaptığıyla amacına ulaştığını söyleyemeyiz. Çünkü SalâhuddînKarakuş'u azletmedi[28] muhtemelen o,İbnMemmâtî'nin yazdıklarını görmedi veyahut gördü ama hiç dikkate almadı. Zira yukarıda da aktarıldığı gibi kaynaklarda Salâhuddîn'inKarakuş'a karşı tutumundanmeydana gelen bir değişimdensöz eden herhangi bir bilgiyoktur.

Fakat Karakuş'a dair bu durumSalâhuddîn'den sonraki dönemlerde devam etmedi. Çünkü küçük yaşta tahta gelen el-Meliku'l-Mansûr döneminde atabeyliğe getirilen Karakuş'un bu makamı tartışıldı. İçlerinde İbnMemmâtî'nin de bulunduğu bazı ileri gelen kâtiplere danışılınca o da diğer bazı kâtipler gibi, Karakuş'un dar görüşlü ve basiretsiz biri olduğunu ileri sürerek atabeyliğini engelleyenler arasında yer aldı.[29]

Bu dönemden sonra "*el-Fâşûş Hikâyeleri*" etkisini gösterip halk arasında yayılmaya başladı. Nihayetindebu hikâyeler, tarihte hizmetleri ve faaliyetleriyle örnek olan Karakuş'un tüm meziyetleri insanların zihinlerinden silinip yerine ahmak, zalim, basiretsizbir kişiliğe sahip biri olarak kalmasına sebep olacak kadar etkili olur. Nitekim günümüzde bile başta Mısır, Irak ve Suriye olmak üzere birçok Ortadoğu ülkesinde bir karar zülüm ve fesatla nitelenirken "*Karakuşun hükmü*" deyimi yaygınlıkla kullanılır. Hatta Türkçe'dede "*Karakuşî karar*" şeklinde kullanılmaktadır.[30]Bu da,Karakuş'un hem

---

[26]Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* s. 70-71; eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 49-50; İbnKesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye,* XIV, 472; Bedruddîn el-'Aynî,'*İkdu'l-cumân ,* III, 152; en-Nuveyrî, *Nihâyetu'l-ereb,* XIX, 17; İbnu'l'İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb,* VI, 540.

[27]Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* 7; ŞevkîDayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî,* VII, 480-481.

[28]Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* s. 72.

[29]Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* s. 72-73; eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 46.

[30] Bkz. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, II, 793.

zalim hem ahmak olan hükümdarları anımsatan hayali bir şahsiyet olarak zihinlere yerleştirilmesine çalışıldığını gösterir.

Bugün başta Türkiye olmak üzere birçok ülkede gölge oyunlarında oynatılan ünlü "Karagöz"ün aslında "Karakuş"tan geldiği de rivayet edilmektedir.[31]

Casanova gibi bazı müsteşrikler, İbnMemmâtî'nin bu eleştirel, tahkîr edici ve nefret kokan hikâyeleri kendi dilinden bütün Mısırlılar adına,Karakuş şahsından bütün Eyyûbi devletine karşı yazdığını ileri sürerler. Onlara göre Eyyûbiler, Fâtımî devletini yıkıp yerine Eyyûbi devletini kurmakla Mısırlıların özgürlüklerini ellerinden almış ve onları tekrar Abbasîleretabi kılmışlar. Ancak bu gerçeği yansıtmayan bir görüştür. Çünkü kitabın konusu (önemli bir kişi de olsa) şahsidir ve hakkında söyleneni doğru kabul etsek dahi bir kişinin hataları yüzünden koca devletten nefret edilmez. Ayrıca Başta Mısırlılar olmak üzere dönemin bütün Müslümanlarıgünümüzde olduğu gibi o zaman da değil Salâhuddîn'den nefret etmek, belki onu Haçlıları büyük bir hezimete uğratarak İslam dünyasını onlardan temizleyen eşi benzeri olmayan bir İslam kahramanıolarak görüp büyük bir sevgi ve saygıyla seviyorlardı. Bu şeref, Mısırlıların onu severek kendilerine lider kabul etmeleri için yeterliydi.[32]

Gerçek şu ki,Haçlıların soyundan gelen bu oryantalistler, başta Salâhuddîn olmak üzere tüm Eyyûbîlere karşı bir kin beslediklerini ve İbnMemmâtî'ye isnat edilen düşünceleri bu yüzden savunduklarını söylemek mümkündür.

Suyûtî'nin böyle bir eseri yazmasındaki amacı iseİbnMemmâtî gibi Karakuş'un şahsına yönelik duyduğu bir kin değil, belki kendisinin de belirttiği gibi tarihte böyle bir şahsiyetin var olup olmadığı ve ona isnat edilen hikâyelerin doğruluğu yönündeki sorulara cevap vermektir.Ayrıca Suyûtî'nin yaşadığı dönemde eğlendirmek amacıyla hikâye yazmak birçok âlimin âdetiydi. Bu geleneğin, Suyûtî'nin bu hikâyelere ilgi duyup onları bir araya getirmeye çalışmasında etkisi olduğu şüphesizdir.[33] Fakat Karakuş'u tanıtırken Suyûtî'ninde onu, başına buyruk davranan, âlimlere uymayan, mazlumu zalimden ayırt edemeyen biri olduğunu ve bu yüzden ümmeti mahvettiğini ama sultan Salâhuddînkatındaki mertebesi ve konumundan dolayı kimsenin karşı çıkamadığını ifade ettiğini görüyoruz. Hatta Salâhuddîn'in,Karakuş'unahmaklığının ve geri

[31] Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî,* VII, 481-482; Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* s. 176.
[32] Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* s. 73-74.
[33] eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 12.

zekâlı biri olduğunun farkında olduğunu ve bundan dolayı her baharda Şam'ın idaresiniona verirken onu yalnız bırakmayıp büyük oğlunu da onunla beraber idarede yetkili kıldığını ama tüm bunlara rağmen daha çok iyi işler yaptığından dolayı Salâhuddîn'in onu sevdiğini zikreder.[34]

Kanaatimizce Suyûtî bunları zikrederken, onun gerçek kişiliğini ve dâhiliğini ortaya koyan eserlerine değil sadece halk arasında yaygın kanaate ve hikâyelerdeki kişiliğine dayanmıştır. Çünkü İbnHallikân gibi Karakuş'a en yakın şahsiyetler onun hakkında söylenenlerin tamamının uydurma olduğunu açıkça ifade ederler.[35] Nitekim başta mimari yapılar olmak üzere bıraktığı eserler de tüm bu iddiaları lisan-i hal ile haykırırcasına reddetmektedir.

II. Hikâyelerin Yapısı

Mısırlıların uzun süre yabancıların hâkimiyetinde yaşamış olmalarından dolayı istihza ve eğlenmeye daha meyilli olmaları doğaldır. Çünkü hükümdarlarıyla baş edemediklerinde istihzaya başvurup onu alay konusu etmekten başka yol bulamıyorlardı. Fakat bunu farklı yollarla dile getirirlerdi. Bazı müstehziler deli kılıfına bürünerek, bazıları tüm devlet adamlarını kastettikleri halde belli bir şahsa hitap ederek bazıları ise farklı yöntemlerle doğrudan iktidarı hedef almadan gönüllerinde geçenleri dile getiriyorlardı. Tüm bunların ortak noktası ise, hepsinin Mısırlıların içten nefret ettikleri halde görünürde rıza ve itaat etmek zorunda oldukları hükümdarlara yönelik olmasıdır. Elbette istihza edebiyatı sadece bunlardan ibaret değildi. Çünkü bunların yanı sıra halka, ahlaka vb. yönelik istihza da vardı. İbnMemmâtî de bu ortamda yetişmiş ünlü edebiyatçılardan olup el-Fâşûş hikâyeleriniistihza/alay üzerine kurmuştur.

Karakuş hikâyelerine baktığımız zaman ilk önce göze çarpan hikâyelerde kullanılan dildir. Çünkü İbnMemmâtî hikâyelerin halk arasında daha kolay anlaşılıp yayılması için sade bir halk dili kullandığını ve bunları başarılı ve ustaca halka mal ettiğini görüyoruz. Öyle ki: İbnMemmâtî'nin kendi hikâyeleri ile daha sonra halk tarafından ona isnat edilenler dil bakımından bir birlerinden ayırt edilemeyecek kadar benzemektedir.Zira hikâyeler genelde Karakuş'un insanlar hakkında verdiği bir takım kararları ele aldığına göre gerçek hayatta onunla haklarında kararlar verdiği insanlar arasında kullanılan

[34]Suyûtî, *el-Fâşûş,* s. 2-3.
[35]İbnHallikân,*Vefeyâtu'l-a'yân,* IV, 92.

dilin hikâyelerde de kullanılmasının daha inandırıcı olacağını bilmektedir.

İbnMemmâtî, hikâyelerinde Karakuş'u, hüküm verirken, masum insanı cezalandıracak kadar zalim, haklıyı haksızdan ayıramayacak kadar ahmakolarak tanıtır. Buna örnek olarak birkaç hikâye vermemiz uygun olacaktır.

1- حكي أنّ قراقوش جاءه شاب مضروب، (يشتكي مَنْ ضَرَبه) فبعث معه خمسة رجال من الجاندرمة (أي الحرّاس المتتبعين للعصاة والمجرمين، ليحضروا الضاربَ)، فبلغ ذلك خصمه الذي ضربه، فسبقه ووقف بجانب قراقوش.

فلمّا أقبل الشابُ، قال الخصم: هذا الذي قتلني وضربني!

فأقبل قراقوش على الشاب المظلوم وبطحه وضربه إلى أن أشرف على الموت وهو يقول :

أنا مظلوم ! أنا مظلوم!

فقال له قراقوش : سبقك!

فحلف الناس أنّهم لا يقعدون ما دام قراقوش في البلد حاكما.

Rivayet ediliyor ki: Darp edilmiş bir genç (döven kişiyi şikâyet etmek üzere) Karakuş'un yanına gelir. Karakuş, onunla beraber (döven kişiyi bulmaları için) beş jandarma gönderir. (Askerlerin kendisini aradığı) haberini alan hasmı onlardan önce gelir ve Karakuş'un yanında durur.

Genç dönünce, hasmı (Karakuş'a) "Beni öldüresiye döven kişi işte budur" der.

Bunun üzerine Karakuş mazlum gence yönelip onu yere yatırır ve acımasızca döver. Bu arada genç "Ben mazlumum! Ben mazlumum!" diye feryat etmektedir.

Karakuş ise, gence şöyle der: "Ama o senden önce geldi".

Bunun üzerine insanlar,Karakuş hâkim olduğu sürece bu şehirde oturmayacaklarına dair yemin ettiler.[36]

Bu hikâyede, Karakuş'un, haklı ve mazlum olanın aleyhine, haksız ve zalim olanın lehine karar verecek ve bunu da geliş önceliğine bağlayacak kadar zalim ve ahmak olduğu gösterilmek istenmiştir.

2- كان بمصرَ رجلٌ تاجرٌ غنيٌّ وكان بخيلاً عائلته، فكان ولدُهُ يقترض مِنَ الناسِ ما يلزمه لمصروفه على نفسه، ويوعِدُ الناسَ أنْ يدفع لهم الدَّيْنَ بعد ما يصير المالُ له عند موت أبيه، فلمّا طال الزمنُ عليهم ولم يمت أبوه اتَّفقَ ولدُه مع الغُرَماءِ أنْ يدفنوا والِدَهُ بالحياة، فدخلوا عليه وكَتَّفُوه وغسلوه ووضعوه في النعشِ قَهْراً عنه، وهو يصيح بأعلى صوته فلا يُغاث، وأتوا بالفقهاءِ وأولادِ الكُتّابِ يرفعون أصواتهم حول نعشهِ لِئَلاّ يسمعَ الناسُ صوْتَه، واستمرُّوا على ذلك حتّى وصلوا إلى محلِّ الصّلاةِ عليه، فاتّفق أن قراقوش كان مارّاً فنزل وصلّى عليه (لأنّها وظيفة السلطان أو تابعه)، فلمّا عرف الميّتُ في نفسه أنّه قراقوش فرح وقال: الحمد لله جائني الفرجُ، فقام وقعد في النعشِ، وقال: يا وزير السلطان أنا لستُ

[36]Abdullatîf Hamza, *el-Fâşûş,* s. 16.

بميِّتٍ وأخبره بقصّته، وقال له: أرجو خلاصي من ولدي ومجازاته على حسب ما فعل معي هذا الفعلَ الّذي لايُرضي اللهَ ولايُرضي رسولَه ولايُرضِي السلطانَ ولا يرضِي وزيرَه ولا يرضِي المسلمين ولاالناس أجمعين، فإنّ ولدي يريد دفني بالحياةِ ليأخذَ مالي قبل مماتي.

فقال للولد : كيف تدفن والدَك بالحياة قبل موته؟

فقال الولد : قد كذّب عليَّ،(يا) وزيرَ السلطانِ، فأنا ما غسلته ولا كفنته ولا وضعْته في نعشِه إلاّ بعد تحقّقِ موته، وهؤلاء الحاضرون يشهدون بذلك، فلمّا سألهم، قالوا زوراً: نشهد بما قال إبنه، فالتفت قراقوش إلى الميّتِ، وقال له: هلْ أُصَدِّقك بأنك حيٌّ لاميّت وأُكَذِّب الشّاهدين عليك بأنك ميِّت؟ هذا أمرٌغير ممكن، طاوِعْهم وسَلِّمْ أنك ميّت ودَعْهم يدفنونك بلا رَزالةٍ لئلاّ تطْمعَ فينا الموتى، ويمتنعون مثلك عن الدفنِ بعد هذا اليومِ.

فقال له: يا وزير أنا حيٌّ وأنت تسمع كلامي، والميّت لايتكلّمُ ولو فرضنا أنّي ميّتٌ كما قالوا، فأنا الآن حيٌّ وأنت حيٌّ، فقال: ليس هذا اليوم يوم القيامةِ الّذي تحيا فيه الموتى يا ثقيلُ يا جاهلُ يا مغفلُ، احملوه وادفنوه قهراً عنه، وقولوا: دَفَنّا بأمر قراقوش.

Mısır'da zengin ama ailesine karşı cimri bir adam vardı. Oğlu, şahsi ihtiyaçları için gerekli olan şeyleri insanlardan borç ediyordu. Babasının ölümünden sonra mal kendisine kaldığında borçlarını vereceğine dair insanlara söz veriyordu. Uzun zaman geçmesine rağmen babası ölmeyince, oğlu, babasını canlı olarak gömmek üzere borç sahipleriyle anlaştı. Böylece yanına gidip ellerini bağladıktan sonra yıkayıp kefenlediler ve zorla tabuta koydular. Tüm bunlar yaşanırken adam bütün avazıyla imdat! Diye haykırıyordu fakat kimse yardım etmiyor. Çünkü insanların adamın sesini duymamaları için tabutun etrafında yüksek sesle okuyan hafız ve kâtip çocuklarını getirmişlerdi. Cenaze namazını kılacakları yere götürene kadar bu durumu sürdürdüler. Bu esnada orada geçmekte olan Karakuş onlara rastlayınca, bineğinden indi ve cenaze namazını kıldırdı. (Çünkü namazı kıldırmak sultan veya vekilinin görevidir.) Naaştaki adam, gelenin Karakuş olduğunu öğrenince sevindi ve kendi kendine şöyle dedi: "el-Hamdulillah kurtuldum." Hemen akabinde tabutun kapağını açıpoturma vaziyetini aldı ve dedi ki: "Ey sultanın veziri! Ben ölü değilim." Daha sonra meseleyi olduğu gibi ona anlattı ve şöyle devam etti: "Beni oğlumdan kurtarmanızı, Allah'ı, Peygamberini, sultanı, vezirini, Müslümanları ve hiçbir insanı hoşnut etmeyen bana karşı yaptığı bu hareketine uygun bir şekilde cezalandırmanızı rica ediyorum. Çünkü o, beni diri diri gömmek ve ölümümden önce malımı almak istedi."

(Karakuş, adamın) oğluna "Nasıl babanı ölmeden canlı olarak gömüyorsun?"diye sordu.

Çocuk dedi ki: "(Ey) sultan veziri! (Babam) bana iftira ediyor. Çünkü ölümü tam kesinleştikten sonra ben onu yıkadım, kefenledim ve tabutuna koydum. Burada bulunanlar da şahittir." (Karakuş) onlara sorunca yalandan dediler*:* "Oğlunun söylediklerine şahitlik ediyoruz."

Bunun üzerine Karakuş tabuttaki adama döndü ve şöyle dedi: "Öldüğüne dair şahitlik eden bunca insanı yalanlayıp sağ olduğuna dair seni mi tasdik edeyim? Bu, imkânsız bir şeydir. Onlara itaat et ve itiraz etme. Çünkü sen ölüsün bırak herhangi bir rezalet çıkmadan seni defnetsinler ki, ölüler de bize özenip bu günden sonra senin gibi defnedilmekten kaçınmasınlar."

Adam Karakuş'a : "Ey vezir! Ben sağım ve sen konuşmamı dinliyorsun, oysa ölü konuşmaz. Onların dediği gibi ölü olduğumu farz etsek bile, şuan ikimiz de sağız." der.

Karakuş ise şöyle der: "Ey anlayışsız! Ey cahil! Ey ahmak budala! Bu gün, ölülerin dirildiği kıyamet günü değildir. Alın onu, zorla defnedin ve deyin ki: biz Karakuş'un emriyle defnettik."[37]

Bu hikâyede de Karakuş'un rencide edilip hem sultan hem de halk tarafından dışlanması amacıyla çok ahmak olduğu ve bu ahmaklığına rağmen sahip olduğu yetkiden dolayı insanların kendisinden bazen ölüme varacak kadar büyük zararlar gördükleri anlatılmaktadır. Ayrıca hikâyelerde kullanılan dilin edebî bir dil değil her kesimden insanların anlayabileceği, halk arasında kullanılan sade bir dil olduğu da dikkat çekmektedir.

3- حُكِيَ أنّ قراقوش بات ليلة عند قاضي المطريةِ. فأخرج له خبزا مجففا يسمى " القَراقيش" و شيئا من الزيتون. فقال له قراقوش : إن كان في غداة غد فتعال إلينا القاهرة.

فلما أصبح القاضي ركب مهرة له، وأتى إلى قراقوش يسلم عليه. فأبصر حصان قراقوش مهرة القاضي فشبّ، وغضب قراقوش، وحصل له بذلك تشويش، وأمر أن يوضع القاضي في الحبس سنة كاملة. ثم بدا له أن يُخْرِجه، فأخرجه،وجعله يعمل في المكان الذي يُجْمَع فيه محصول السلطان من الغلال، وكان يسمّى " الاهراء". فمكث القاضي سنة في أطيب عيش. ثمّ جاء إلى قراقوش وقت الغلة وجمع المحصول يسلم عليه. فقال له قراقوش: إعمل لنا حساب القمح والشعير والحِمَّص. فكتب القاضي كل ذلك في صحيفة واحدة وأتاه بها. فقال له قراقوش: ما هذا؟ خلطت القمح والشعير والفول والحمص في صحيفة واحدة! يا غلمانُ احبسوه! فمكث في الحبس سنة.

فدخل الحبس رجل نصراني فتحدث هو والقاضي، فعَلَّمه كيف يتخلص من الحبس. إذ أخذ النصراني الصحيفة من القاضي و كتب القمح وحده، ثمّ بعث إلى قراقوش. و بعد شهر كتب الشعير وحده في صحيفة أخرى وبعث به إلى الأمير، وبعد شهر كتب الفول وحده في صحيفة ثالثة، وبعد شهر كتب الحمص وحده في صحيفة رابعة. فلما وصلت الصحائف كلها إلى قراقوش قال: لقد تعبت يا فقيه. فصلت هذا عن هذا، ونقيت ذلك من ذلك! يا غلمان زفوه في المدينة! فزفه الغلمان في المدينة. فحلف القاضي ألاّ يخدم قراقوش منذ ذلك اليوم.

Rivayet ediliyor ki: Bir gece Karakuşel-Matariyye kadısının yanında geceler. Kadı ona "kıkırdak" denen kurutulmuş ekmekle biraz

[37]eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 21-22; es-Suyûtî, *el-Fâşûş,* s. 11-12.

zeytin ikram eder. Karakuş kadıya "Yarın sabah olduğunda Kahire'ye bize gel."

Sabah olduğunda kadı kısrağına biner ve Karakuş'un yanına gelip ona selam verir. Karakuş'un aygırı/atı kadının kısrağını görünce şaha kalkar. Karakuş bu duruma öfkelenir ve bundan dolayı sıkılır. Bunun üzerine kadının tam bir yıl hapse konulmasını emreder. Bir müddet sonra onu hapisten çıkarmayı uygun görür ve çıkarıp "Ahrâ" denen sultanın mahsulünün toplandığı yerde çalışmak üzere görevlendirir. Burada kadı bir sene boyunca güzel bir hayat sürdürür. Hasat ve mahsulün toplanma zamanında kadı Karakuş'a gelerek selam verir. Karakuş kadıya "Bize buğdayın, arpanın ve nohudun hesabını getir" der. Bunun üzerine kadı, tüm bunları bir sayfada yazıp Karakuş'a verir. Karakuş ona "Bu nedir? Tüm buğday, arpa, fasulye ve leblebinin hesabını bir sayfada yazıp karma karışık yapmışsın!" der ve ardından "hizmetçiler! Bunu tutuklayın" diye emir verir. Bu emir doğrultusunda kadı bir sene hapiste kalır.

Aynı cezaevine giren Hıristiyan bir şahıs kadıyla konuşur ve kadıya cezaevinden nasıl kurtulacağını öğretir. Hıristiyan şahıs kadıdan bir sayfa alır ve o sayfada sadece buğdayın hesabını yazar ve onu Karakuş'a gönderir. Bir ay sonra arpanın hesabını ayrı bir sayfada yazar ve aynı şekilde Emire/Karakuş'a yollar. Bir ay geçtikten sonra fasulyeyi üçüncü bir sayfada yazar. Bir ay sonra ise nohudu dördüncü bir sayfaya yazar. Tüm sayfalar Karakuş'un eline ulaşınca şöyle der "Ey fakih! Kendini çok yormuşsun. Bunu bundan ayırmışsın, şunu ise şundan ayıklamışsın" der ve hizmetkârlara "Ey hizmetkârlar! Gidin bunu çıkarın ve şehre götürün." der. Hizmetkârlar da bu emir doğrultusunda onu şehre götürürler. Tüm bunlardan sonra kadı, bu günden itibaren Karakuş'a hizmet etmeyeceğine dair yemin eder.[38]

Bu hikâyede Karakuş'un anlık arzu ve istekleri uğruna kadı dahi olsa bir insanı haksız yere cezalandırarak onu senelerce cezaevinde bırakacak kadar zalim, gaddar ve aynı şekilde cahil olduğu ve dolaysıyla işgal ettiği makamdan biran önce azledilmesi gerektiği vurgulanmak istenmiştir. Çünkü ilk etapta atının şaha kalkması yüzünden kadıya bir yıl hapis cezası verir. Daha sonra kadının söz konusu hesapları ayrı ayrı sayfalarda değil, tek sayfada yazdığı için hesap karmaşasına sebep olduğunu gerekçe göstererek hapse atılması yönünde karar verir. Oysa böylesi önemli bir makamda bulunan idarecinin kendi arzu ve heveslerine değil, belli bir hukuk kuralına göre hüküm vermesi gerekir. Buna muhalefet eden, halkına zulmeder ve en kısa zamanda halkın bunlardan kurtarılması gerekir.

[38]Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş,* s. 15.

Karakuş hikâyelerini içeren eserleri incelediğimizde aralarında birtakım farklılıkların olduğunu görmekteyiz. Bu farklılık, bazen bir eserde zikredilen bir hikâyenin diğer eserlerde hiç zikredilmemesi şeklinde olabildiği gibi bazen de hikâyenin ana konusu aynı olmasına rağmen kimi eserlerde çok kısa kimilerinde çok uzun olması şeklinde de olabilir. Ayrıca Abdullatif Hamza ve Ahmet Halil eş-Şâl'ın müstehcen olduğu için zikretmekten imtina ettiklerini söyledikleri bazı hikâyeleri Suyûtî'nin aktardığını görüyoruz.

Kaynaklarda hikâyelerin sayısı ve şekilleri farklılık arz etmektedir. Örneğin:

Suyûtî'nin kitabında 20, Abdullatif Hamza'nın kitabında 23 ve Ahmet Halil'in kitabında ise 26 hikâye bulunmaktadır.

Aynı hikâyenin değişik eserlerde farklı gelişine de bir örnek vermemiz uygun olur.

4- أحضروا له غلاماً مقتولاً قتله الركبدار (أي صاحب الركاب)، فنظر إلى رجل حدّاد، فقال: اشنقوه، فإنّه أوجع رأسنا من طرقه الحديد على السندان، ولئلاّ يعود شرار النارِ على الجار فتحرق له الدار.

فقالوا له : هذا حدّادك يصنع إلى خيلك الحدّادى (أي ينعل لك الفرس) ولو شنقته لتلفت أرجل خيلك من قلّة الحدّاد الذي يعمل لها الحدّاوي. ثمّ تركه ونظر إلى رجل قفّاص (أي صانع قفّاص)، فقال : لاحاجة لهذا القفّاص ، اشنقوه بدل الركبدار والحدّاد.

فقال : يا سيّدي وما ذنبي ؟ فقال : وما ذنب الغلام ؟ فقال : ما قتلته، فاقتل من قتله. فقال : إنّ الذي قتله نافع. فقال أنا نافع، أصنع الأقفاص للناس يضعون فيها الفراخ الصّغيرةَ والكبيرة والحمام والأسرّة للجلوس والنوم عليها وغير ذلك. فقال: دعوه وفتشوا على غيره يكون خالياً من المنافع، واشنقوه بدل الركبدار.

فقال أهل الغلامِ: تركنا أجرَنا على اللهِ ولا نقتل الناس بدل إبننا من غير ذنب، حسبنا اللهُ ونعم الوكيل فيمن ظَلَمَنا. فقال : أنا ما ظلمْتكم، الظّالم لكم مَنْ قتل إبنَكم ، وهَلْ يصحّ أن أخرب البلدَ بقتل الناس النافعين بدلاً عن إبنكم يا ظالمين ؟! انصرفوا عنّي بعقلكم السخيف واسكنوا الريف.[39]

Abdullatîf Hamza'nın aktardığı varyantta ise şöyle denmektedir:

5- وقيل إنّ غلاماً لقراقوش كان يشتغل عنده ركابدار (أي صاحب الركاب)، وإن هذا الغلام قتل نفساً. فقال : اشنقوه! فقيل له: إنّه حدّادك، وينعل لك الفرس، فإن شنقته خسرته ولم تجد غيره. فنظر قراقوش ناحية بابه، فوجد رجلاً قفاصاً (أي صانع اقفاص)، فقال : ليس لنا بهذا القفّاص حاجة!

فلمّا أتوه به قال: اشنقوا القفاصَ، وسَيِّبوا الركابدار الحدّادَ لكي ينعلَ لنا الفرسَ.

Hikâyenin ilk varyantında kafes ustasının savunmasından, Karakuş'un buna karşı tutumundan ve öldürülen şahsın ailesinin bu karara olan tepkilerinden bahsederken, ikinci varyantta hikâye Karakuş'un kafes ustasına idam emrini vermesiyle bitmiş olup neticesiyle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

---

[39]es-Suyûtî, *el-Fâşûş,* s. 12-13;eş-Şâl, *Hukmu Karakuş*, s. 12.

İbnMemmâtî'nin aktardığı Karakuş hikâyelerinde sabit bir yapı bulunmamaktadır. Hikâyelerde birbirini tamamlayan giriş, gelişme ve sonuç bölümleri de yoktur. Nitekim sabit bir giriş bulunmamakta olup doğrudan hikâyenin olayları aktarılmaktadır. Hikâyenindili ve üslubu basit olmaktan çok oldukça bozuk görülmektedir. Aynı zamanda hikâyelerin belli bir sonuç kalıbı da bulunmamaktadır.

Sonuç olarak; Karakuş'un Eyyûbî devletinde sahip olduğu konum ve itibarı bir kesimi memnun etmemiş ve hasetlerinden dolayı onu başta devletin kurucusu ve en yetkilisi olan Salâhuddîn olmak üzere bütün devlet yetkilileri katında itibarsızlaştırmak ve tamamen devre dışı bırakmak istemişlerdir. Hem mizacında var olan sertlik hem de aldığı emirleri ifa etme konusundaki titizliğinden kaynaklanan sert ve baskıcı davranışları da maalesef aleyhine olanlara taraftar kazandırmıştır. Bu durumu en iyi değerlendiren ise şüphesiz İbnMemmâtî'dir. Çünkü özellikle yapılan mimari faaliyetlerde halkın Karakuş'tan gördüğü baskıdan usandığını gören İbnMemmâtî, doğrudan Karakuş ile halk arasında yaşananları konu alan, halkı mazlum, Karakuş'u zalim olarak karakterize eden ve özellikle halk dilini tercih ederek meşhur hikâyelerini yazmıştır.Daha sonra bu hikâyeler yaygınlık kazanınca Karakuş'u hiç tanımayanlar bile benzer hikâyeler yazıp veya daha önce başka şahıslar için söylenmiş hikâyeleriİbnMemmâtî'ye isnat etmişlerdir. Bunun en belirgin örneğini ise, Karakuş'un kısır olduğu birçok kaynakta açıkça zikredilmesine rağmen, bazı hikâyelerde oğluyla arasında yaşanmış olaylardan bahsetmesinden görüyoruz. Neticede Karakuş'u konu alan hikâyelerin tamamen hayal ürünü olduğu kanaatine varmaktayız. SalâhuddînEyyûbî gibi bir devlet adamının ona bu kadar önemli işleri teslim etmesi ve onun geride bıraktığı eserleri de bunun en büyük kanıtıdır.

Diğer taraftan ilgili hikâyeler gerek kurgusal yapısı ve gerekse dili ve üslubu bakımından olsun edebi değerden uzak sıradan halk konuşmasının ötesine geçmemiştir.

Kaynakça

Abdullatîf Hamza*, el-Fâşûş fî ahkâmi Karakuş liİbnMemmâtî*, MuntedeyâtuMecelleti'l-İbtisâme, www.İbtesama.com/vb.

el-'Akerî\ŞihâbuddînEbu'l-Felâh 'Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed b. el-'İmâd el-Hanbelî ed-Dimaşkî, *Şezerâtu'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, (thk.,Mahmûd el-Arnâût), DâruİbnKesîr, Beyrut, ts.

el-‘Aynî, BedruddînMahmûd b. Ahmed ‘*İkdu’l-cumân fî târîhiehli’z-zamân*, (thk.,Mahmûd Rızık Mahmûd), Dâru’l-Kutubve’l-Vesâiki’l-Kavmiyye, Kahire, 2007.

Dayf, Şevkî, *Târîhu’l-edebi’l-‘Arabî ‘asru’d-duvelve’l-imârât,* Dâru’l-Maârif, Kahire, ts.

İbnHallikân, Ebu’l-‘Abbâs ŞemsuddînAhmed b. Muhammed b. Halîl b. Ebî Bekir, *Vefeyâtu’l-a‘yân ve enbâuebnâi’z-zaman*, (thk.,İhsân Abbâs), Dâru Sâdır, Beyrut, 1978.

İbnKesîr, Ebu’l-Fidâ’ İsmâ‘îl, *el-Bidâye ve’n-nihâye,* (thk.,RiyâdAbdulhamîdMurâd-Muhammed Hassân ‘Ubeyd), DâruİbnKesîr, Beyrut, 2. baskı, 2010.

İbnu’l-‘Adîm, es-SâhibKemâluddîn Ömer b. Ahmed b. EbîCerâde, *Buğyetu’t-taleb fî târîhiHaleb*, (thk.,SuheylZekkâr), Dâru’l-Fikir, Beyrut, ts.

Kapar, M. Ali, “Es‘ad b. Memmâtî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.

el-Kıftî, CemâluddînEbû’l-Hasan Ali b. Yusuf eş-Şeybânî*, İnbâhu’r-ruvât ‘alâenbâhi’n-nuhât*, (thk., Muhammed Ebû’l-FadlİbrahîmDâru’l-Fikri’l-‘Arabî, Beyrut, 1986.

Kök, Bahattîn, “Karakuş, Bahauddîn”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

el-Makrîzî, Takiyuddîn, *el-Mukaffa’l-kebîr,*(thk., Muhammed el-Ya‘lâvî), Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, Beyrut, 1. baskı, 1991.

Mustâfâ, İbrahîm ve arkadaşları *el-Mu‘cemu’l-vesît*, Mektebetu’ş-Şurûked-Duveliyye, Mısır, 4. Baskı, 2004.

en-Nuveyrî, ŞihâbuddînAhmed b. Abdulvahhâb, *Nihâyetu’l-ereb fî funûni’l-edeb*, (thk.,Necîb Mustafa Fevvâz-Hikmet KeşlîFevvâz), Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, ts.

es-Suyûtî, CelaluddînAbdurrahmân, *el-Fâşûş fî ahkâmi ve hikâyâtiKarakuş,*el-Matbaatu’l-Husûsiyye, Mısır, 1311 h.

es-Suyûtî, CelâluddînAbdurrahmân, *Husnu’l-muhâdere fî târîh-i Mısır ve’l-Kahire*, (thk., Muhammed Ebu’l-FadlİbrahîmDâru’l-Fikri’l-‘Arabî, Beyrut, 1. baskı, 1967.

eş-Şâl, AhmedHalîl, *Hukmu Karakuş*, ed-Dâru’z-Zehebiyye, Mısır, ts.

et-Tantâvî, Ali, *Ricâlunmine’t-târîh,* Dâru’l-Beşîrli’s-Sekâfe, Cidde, 1. baskı, 1998.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemu’l-udebâ’ irşâdu’l-edîb ilâ ma‘rifeti’l-edîb,* (thk.,İhsân ‘Abbâs), Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, Beyrut, 1993.

ez-Zehebî, *el-'İber fî haberi men ğaber*, (thk., Muhammed Sa'îd b. Zağlûl), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. baskı, 1985.

ez-Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyerua'lâmi'n-nubelâ'*, (thk.,Beşşâr 'AvvâdMarûf / Muhyî Hilâl er-Ruhâ), Muessesetu'r-Risâle, ts.

ez-Ziriklî, Hayruddîn, *el-a'alâmkâmûsuterâcim*, Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, Beyrut, 15. baskı, 2012.